

hangoztatott reformok java már részben megvalósult, részben pedig a megvalósulás útján van. Idő és alkalom lassanként meghozzák a többit is, különösen ha a kérdés legmagasabb szakköreinkben is visszhangra talál és megoldásán oly kiváló elmék munkálnak közre, mint Heinrich Gusztáv, a kinek fölszólalása e pár igénytelen nézet elmondására is ösztönül szolgált.

CSERNÁTONI GYULA.

MAX STIRNER, MINT PAEDAGOGUS.

Nem tudom, vajjon lehet-e *Nietzsche* gondolkodása alapján nevelésről beszélni, tény az, hogy én szeretném tudni, mily módon kellene az emberiséget nevelni, hogy mennél több *Uebermensch* teremjen földgömbünk tágas területén. Magát *Nietzsche*t nem igen olvasom, a róla szóló dolgokban meg ilyféle gondolatoknak nem lelem nyomát. És ez jól is van így, mert még megértük volna, hogy akad *Nietzsche* tisztelői közt, ki megújja azt a legújabb paedagogiai elméletet, melynek a *Wille zur Macht* a jelszava, s egyttal az alap gondolata. E tekintetben másként vélekedett *Max Stirner*, becsületes nevén Schmidt Gáspár, *Nietzsche* irányának első zászló-bontója, kit egy skót születésű német író, John Henry *Macay*, fedezett fel az utókor számára, mely hálás is lesz iránta azért, hogy *Nietzsche* filozófiai hőbortjainak eredetiségén jókora csorbát ejtett. Nem akarom itt ez állítást azzal igazolni, hogy rövidesen bemutassam *Stirner* filozófiáját, megtette azt már *Vetési József* dr. egyik filozófiai folyóiratunkban, csak életéből kívánok egyet-mást elmondani.

Schmidt Gáspárról a mit tudunk, jó formán az egészet fáradhatatlan életírójának, *Mackay*nak köszönhetjük. Ő kutatta ki, hogy mi volt a rendes neve, hogy 1806-ban született, s valószínűleg 1856-ban halt meg. Berlinben végezte tanulmányait, melyek között a bölcselet és hittudomány, nemzetgazdaságtan és politika felelt meg legjobban *Stirner* ízlésének. 1826-ban iratkozott be először, majd nagyobb utazást tett, s 1832-ben újra Berlinben találjuk. Itt a híres *Lachmann* alatt *Propertius*t, a hegeli *Michelet* alatt *Aristotelest*, *Böckh* alatt *Platon* államát tanulmányozza rendkívüli szorgalommal, mert tanárnak készült. A tanári vizsgálatra két írásbeli dolgozatot is kellett készítenie. *Thukydides* VII. 78—87. fordítása és magyarázata épen 39 nagy folió-lapot tett ki; másik dolgozata «az iskolatörvényekről» 22 oldalra terjedt. *Thukydides* fordítása nem nagy jelentőségű, de már a másik dolgozata világosan mutatja az önálló gondolkozót és a későbbi éles látású kritikust.

A törvények lényegéről beszélve így folytatja: A törvények sem

nem önkényes, sem nem véletlen dolgok, hanem a tárgy természetében, a melyre hozatnak, bírják alapjokat. Mert minden létező, legyen az a jelenségek vagy a szellem világában, csak annyiban létezik, a mennyiben mint egyszerű valóság jelenik meg ebben vagy abban az alakban és épen azért egyúttal magában teljes, tartalommal ellátott és a különbségek által, melyekre önmagában oszlik, sokszorosán részekre bontott valóság. Ha kiemeljük e különbségeket és kimutatjuk rajtuk, hogy mily viszonyban állanak ezek a tárgy egyszerűségéhez, akkor tisztán kitűnik, hogy az illető tárgy a tartalom és különbségek sokféleségében miként lesz egységes. Ebből következik, hogy semmi törvény nem származhatik a tárgyon kívül: a nehézség törvényei a nehézség fogalmának kifejtett tartalma.»

Az iskolatörvények ennélfogva, mondja M. Stirner, a tanítványfogalom kifejtett tartalma. E fogalom kifejtése teszi a dolgozat tartalmát. Mert, mint a végső szavaiban mondja, tulajdonképeni iskolatörvények felállítását, hivatkozva tapasztalatainak hiányos voltára, meg nem kísérli. Láthatja a t. olvasó, mily nehézkesen lehet Stirnert olvasni, mert az az okoskodás, melyet fennebb bemutattunk, azt hiszem, híven kifejezi Stirner stílusát és előadását. Nietzsche művésze a német stílusnak, Stirner nem tördök olvasójával, neki nem a formában, hanem a logikában van az ereje. Az egoizmust ő építi fel először rendszerre, s ha igaz volna kiindulópontja, művei minden bizonyára elsőrangú és értékű termékei volnának a filozófiai irodalomnak. Az *én*-nek bölcsellete már e dolgozatában kezdődik: a törvényt nem kívülről eredezteti, hanem a dolog belsejéből, a fogalom tartalmából származtatja.

Az iskolai törvények tulajdonképen a tanítványokra vonatkoznak, kutatása tehát a továbbiakban erre irányul. A tanítvány fogalmát szigorúan inductív úton állapítja meg. Kiindul az első gyermekkorból, mely az izoláltságnak, a tiszta «fürsichsein»-nek stádiuma; aztán vizsgálja azt az állapotot, melyben a gyermek magát a környezettől megkülönbözteti s a játékban a dolgok fölött uralkodni törekszik. Most következik a legfontosabb korszak: az *én* keletkezése, az öntudatnak, a más *én*-ektől való megkülönböztetésnek első megnyilvánulásai, a más *én*-ekkel való érintkezés, saját *én*-jének kifejtése ezekkel szemben, a tőlük való tanulás. Ekkor lesz a gyermekből *tanítvány*. A tanító előtte a tökéletesség kép-mása. Őt törekszik megérteni, hogy főleg ő általa értelemre jusson. Ennek is vége szakad azonban csakhamar, s következik egy másik korszak, mely tulajdonképen az egyetemmel kezdődik. (Az előbbi Stirner *Verständigkeit*, az utóbbi *Vernünftigkeit* korszakának nevezi). Az egyetem most még nagyon helytelen értelemben nevezetik *főiskolának*. «A tanító helyett a tudomány állítatik tiszta alakjában az *én* elé mint feladat, cél, és területe a szabadság.»

A következőkben a tanítónak, iskolának és a törvényeknek feladatát tárgyalja, de mindig tekintettel a tárgy, azaz a tanítvány természetére, hisz az ő kedvéért vannak a tanítók, iskolák és a törvények mind.

Az én-nek hangsúlyozása, az egyén jogainak folytonos előtérbe való helyezése mint egy vörös fonál vonul az első dolgozaton keresztül, s talán maga Stirner sem gondolta, hogy ez eszméjét később oly széles keretben és radikális gondolkozással fogja egy egész rendszerré növesztetni. Ugyanezen gondolat szolgál alapelvül abban a pädagogiai értekezésében is, melyet a humanizmus és realizmus helytelen módszeréről és eredményeiről írt néhány évvel később.

Stirner a vizsgálatot szerencsésen kiállotta azon bizottság előtt, melyben Trendelenburg, Meinecke neve is előfordul. 1835-ben kapta meg a szükséges *facultas docendi*-t, egy évig próbaesztendő is volt a berlini kir. reáliskolánál, de gimnáziumi tanár tényleg soha nem volt. A lexikonok e téves adatát Mackay egyszerűen törli, valamint azt is, mintha Stirner doktor philosophiæ lett volna. 1839-ben azonban kényszerítő anyagi zavarai miatt állást foglalt egy leányiskolában, hol 1844-ig működik.

Hogy mi vezette őt arra, hogy lemondjon ez állásáról, melyen rendkívüli módon szerették tanártársai és tanítványai, nem tudjuk. Általában életéről szóló adatok roppant kis számban maradtak fenn, életírója, Mackay éveken át folytatott kutatásaival csak nagyon keveset tudott napfényre hozni.

Lemondása után egy radikális meggyőződésű társaságnak lett tagja, mely *Hippel Jakab* körül csoportosult; majd megházasodik, nemzetgazdasági tanulmányokat folytat, állandóan ír és fordít. Czikkei főleg a «*Rheinische Zeitung*»-ban és a «*Berliner Monatschrift*»-ben jelennek meg; s 1844-ben adta ki fő művét, mely nevét örökké emlékeztetéssé fogja tenni a filozófia történetében. A könyv címe «*Das Einzige und sein Eigenthum*», s azért érdekes, mert elsőben kodifikálja az egoizmus rendszerét, mely *Nietzsche* művei révén oly nagy hatást tett korunk általános gondolkodására, sőt egyes tudományok irányára is. *Nietzsche* tulajdonképen nem filozófusa, hanem csak írója, szerencsés népszerűsítője *Stirner* logikus és anarchikus gondolatainak. E nevezetessé lett munkának megbeszélése nem tartozik e folyóirat keretébe, de van kisebb értekezései közt egy, mely bennünket, pädagogusokat, közelebbről érdekelhet. Ez a «*Rheinische Zeitung*» mellékleteiben jelent meg 1842-ben, címe: *Das unwahre Princip unserer Erziehung oder der Humanismus und Realismus*. Említettük, hogy Stirner tanári próbaévet reáliskolában töltötte, tanulmányai révén pedig humanus műveltséggel bírt. Azok a gondolatok tehát, melyeket a humanizmus és realizmus rajzában, ellentéteinek és fogyatkozásainak feltüntetésében nyújt, közvetlen tapasztaláson alapulnak. Az értekezésnek különös érdekét saját

eszméinek érvényesítése ad, ekkor próbálja először az individuum korlátlan egoizmusának szempontját vizsgálódása alap gondolatává tenni.

Korunk, úgymond, folyton divatos jelszavak után indul, melyek mindegyikéről azt hiszik az emberek, hogy helyes és igaz értelem rejlik alattuk. «Az iskolakérdés életkérdés.» Megoldása tőlünk függ, hozzájárulásunk nélkül az idő nem fogja meghozni a kívánt eredményt. Elsőben is azt kell tehát tudnunk, vajjon egyszerűen silány teremtmények vagyunk-e, kiket csak dresszura alá lehet és kell fogni, vagy pedig arra neveljen az iskola, hogy későbbi életünk megteremtőivé legyünk. E kérdés egyike ama fontos társadalmi kérdéseknek, melyeket épen az iskola, a nevelés szempontjából mennél előbb meg kell oldani.

Okoskodását azután *Heinsius Tódor*, híres filológus egyik iratához fűzi, ki a humanizmus és realizmus harcát iparkodik eltüntetni, kiegyenlíteni. Stirner megtartja ez elnevezéseket «bár kevésbé megfelelők» és sorra veszi mindegyik módszerét és eredményeit.

A humanisták klasszikus műveltsége, s a melette lévő másik irány, mely nem a pogány klasszikusokra, hanem a bibliára támaszkodott, alapjában csak formális volt, éltető erejét az antik világból szívta és nem adott mást, mint üres eleganciát. (*Sensus omnis elegantiae.*)

Ezzel szemben a felvilágosodás korában a realizmus időszaka lép föl, mely hátraszorítja a tekintély uralmát, s általánossá teszi a műveltséget a leglényegesebb emberi jogoknak, az egyenlőségnek és szabadságnak kiterjesztésével. A mint a humanus műveltség nem tudott a formalizmuson túl vergődni, üres, tartalom nélküli műveltségre, a dandizmusra vezetett; a reális nevelés sem jutott tovább a «praktikus ember»-nél, s eredménye a száraz indusztriálizmus lett. Sem az egyik, sem a másik irány nem számíthat biztos fenmaradásra, ha csak nem egyesülnek az *izlés* képzés elsőrangú céljára.

A realizmus irtózik az elvonástól, a tiszta gondolkodástól, mert maga is egy nagy absztrakció, mely elvonja, elzárja magát a megváltó igazság iránti lelkesedéstől.

Nem akarom, mondja tovább Stirner, ezzel a paedagógiát a filozofsok kezébe átjárszani, bár meg vagyok róla győződve, többet érne, mint a humanisták és realisták kezében, csak annyit mondok, hogy a realisták helyesen megéreztek, hogy a filozofusoknak is meg kell semmisülniök, de nem sejtették, hogy e pusztulást feltámadás fogja követni. A nevelés új princípiuma az lesz, mely a tudás halálából az *akaratot* támasztja fel. A tudásból, melyet a humanizmus és realizmus különböző módon iparkodott adni, az akarat fejlik ki, születik újra. A nevelésnek az a feladata, hogy a gondolat- és lelkiismeretszabadságot a feltétlen *akaratszabadság* kövesse, mert csak ebben a légkörben jöhetnek létre a jövőnek a személyiségükben kifejelett és szabad emberei. A tudás és a gondolkodás

szabadsága azon kornak volt ideálja, melynek élén a filozofusok állottak; a jövőnek a képére a szabad akarat veti fényét, de nem az, mely az embernek egyszerű, veleszületett ösztöne, hanem az, mely a tudásból lett a személyiségben az én teremtő akarata. *Személyes és szabad ember* tehát Stirner ideálja, ilyent, úgymond az iskola nem teremt, s ha mégis vannak ilyenek, azok az iskola ellenére jöttek létre.

A humanizmus tudósokat nevelt, kiknek kezében a tudomány vagy dísz, vszgy hatalmi eszköz volt; a realizmus «praktikus embereket» képzett, de az igazi praxis nem az, hogy az ember magát az életen át kérésztül dolgozza, s a tudás is többet ér, sem hogy arra szoríthatnók, hogy általa praktikus célokat szolgáljunk. Hisz az állatok is merőben praktikus életet élnek! — kiált fel Stirner. A praktikus életre nevelt emberek nagyon jól értenek ahhoz, hogy bizonyos alapelvek, maximák szerint rendezzék be életüket, de a szabadságtól még nagyon távol állnak, — «keine freien, sondern loyale Geister, Leute von Grundsätzen, keine principiellen Menschen.» De örökértékű jellemek, ewige Charaktere; kik magukat folytonos megifjúodásban ujjá teremtik, csak akkor keletkeznek, ha az egész nevelés arra a célra tör, melynek legrövidebb kifejezése: *a személyiség.*

A pædagogusnak nem a tudást kell az emberben fokozni, hanem a személyiséget kell saját maga kifejtésére képesíteni; nem a civilizáció a nevelés feladata, hanem szabad személyek, szuverén jollemekek képzése. Talán baj az, hogy ezzel a tekintély ereje megsemmisül? — «ki egész ember, nem szorul tekintélyre.» A gyermekben fejlődő dacosság a magam szabadságának szikláján fog megtörni.

A nevelésnek ez az új elve, mely a tudás feldicsőítése, a szabad, független akarat elve. Tehát nevezzük magunkat *personalistáknak.* «*Das Wissen muss sterben, um als Wille wieder auferstehen, und als freie Person sich täglich neu zu schaffen.*»

Ime, a személyiség pædagiájának első formája!

AGATHON.